

**KO'P MADANIYATLI TA'LIM SHAROITIDA INNOVATSION PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH.**

Axmedov Baxtiyor Odiljon o'g'li
Toshkent amaliy fanlar universiteti
Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ko'p madaniyatli ta'limning nazariy va amaliy asoslari, uning ta'lim jarayonidagi o'рни hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari tahlil etilgan. Innovatsion pedagogik yondashuvlarning ko'p madaniyatli ta'limda o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'рни ochib berilgan.

Kalit so'zlar

ko'p madaniyatli muhit, innovatsion pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, bag'rikenglik, kompetensiya.

Аннотация

В статье анализируются теоретические и практические основы поликультурного образования, его роль в образовательном процессе и возможности использования современных педагогических технологий. Раскрывается роль инновационных педагогических подходов в развитии социокультурной компетентности студентов в условиях поликультурного образования.

Ключевые слова

поликультурная среда, инновационные педагогические технологии, интерактивные методы, толерантность, компетентность.

Abstract

This article analyzes the theoretical and practical foundations of multicultural education, its role in the educational process, and the possibilities of using modern pedagogical technologies. The role of innovative pedagogical approaches in the development of students' socio-cultural competence in multicultural education is revealed.

Keywords

multicultural environment, innovative pedagogical technologies, interactive methods, tolerance, competence.

Kirish. XXI asr globallashuv davri sifatida insoniyat hayotining barcha jabhalariga, shu jumladan, ta'lim tizimiga ham o'z ta'sirini ko'rsatib kelmoqda.

Millatlararo integratsiya, xalqaro hamkorlik va migratsiya jarayonlari ko'p madaniyatli jamiyatni tobora shakllantirmoqda. Bu jarayon, o'z navbatida, bugungi ta'lim tizimida ham yangicha innovatsion yondashuvlarni talab qiladi.

Hozirgi rivojlanayotgan jamiyatda ko'p madaniyatli muhitda ta'lim jarayonini samarali tashkil etish pedagoglardan nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni, balki madaniyatlararo muloqot, tolerantlik, bag'rikenglik kabi sifatlarni ham talab etadi. Shu o'rinda, innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarni turli madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilishga, ijtimoiy hamkorlikni yo'lga qo'yishga tayyorlash dolzarb masala hisoblanadi.

Asosiy qism. Inson faoliyati makonining multikulturalizmi bugungi globallashuv jarayonida O'zbekiston jamiyatining ham ajralmas xususiyatiga aylanmoqda. Shu munosabat bilan ta'lim sohasida ushbu masalaning o'ziga xos talqin etilishi muqarrardir. O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy rivojlanish jarayonida millatlararo totuvlikni ta'minlashga qaratilgan davlat siyosati, aholining ko'p millatli tarkibi hamda polietnik ijtimoiy muhitning tobora kengayib borishi ta'lim tizimi oldiga yangi vazifalarni qo'ymoqda.

Jahon hamjamiyatida kuzatilayotganidek, O'zbekistonda ham ijtimoiy muhitning polietnikligi bilan uning barcha qatlamlarini bu o'zgarishlarga tayyorlash jarayoni o'rtasida muayyan ziddiyat mavjud. Shu bois ta'lim tizimida ko'p madaniyatlilik masalasi tobora dolzarb tus olib, uni mamlakatimizning ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotining zamonaviy tendensiyalariga mos holda hal etish zarurati tug'ilmoqda.

Yangi ming yillik arafasida YUNESKO hujjatlarida ta'limning global konsepsiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, uning maqsadi kelajak jamiyatda tinchlik, bag'rikenglik, faol madaniyatlararo muloqot madaniyati qadriyatlari va ideallarining keng tarqalishini ta'minlashdan iborat.

So'nggi paytlarda ko'plab olimlar ko'p madaniyatli ta'lim muammosiga murojaat qilishgan. Ko'p madaniyatli ta'lim — bu turli millat va madaniyat vakillari ishtirokida tashkil etiladigan, ularning teng huquqliligini ta'minlaydigan, hamkorlikka asoslangan ta'lim tizimidir. Pedagogik adabiyotlarda ko'p madaniyatli ta'lim tushunchasi quyidagicha izohlanadi:

Ko'p madaniyatli ta'lim bu — barcha o'quvchilarga teng imkoniyat yaratish, ularning madaniyatidan qat'i nazar, bilim olish jarayonida diskriminatsiyani bartaraf etish tizimidir [Banks J.A. 2019].

Amerikalik olim G. Gay (Geneva Gay) ko'p madaniyatli ta'lim nazariyasini chuqur o'rgangan olimlardan biridir. U o'z tadqiqotlarida ko'p madaniyatli ta'limning eng keng tarqalgan ta'riflarini tahlil qilib, ular asosida bir qator umumiy qoidalarni ajratib ko'rsatadi:

Bir xil kutishlarga asoslanishi – ya’ni, barcha ko‘p madaniyatli ta’lim konsepsiyalari o‘quvchilardan millatidan qat’i nazar, bir xil yuksak natijalar kutishni asosiy maqsad qilib oladi.

Bir xil qarashlar asosida shakllanishi – bu qarashlarning markazida o‘quvchilarning teng huquqliligi, adolatli yondashuv va madaniy o‘ziga xoslikni tan olish g‘oyalari turadi.

Harakatni amalga oshirish uchun umumiy qoidalarni o‘z ichiga olishi – ko‘p madaniyatli ta’lim nazariyalarida pedagogik faoliyatni yo‘naltiruvchi yagona tamoyillar mavjud bo‘lib, ular bag‘rikenglik, hamkorlik, o‘zaro hurmat kabi qadriyatlarga asoslanadi.

“Madaniy plyuralizm” va “etnik xilma-xillik” tushunchalarini ta’lim jarayonining markaziga qo‘yishi – bu ta’limda millatlararo integratsiya, madaniyatlararo muloqot va xilma-xillikni ijobiy qadriyat sifatida tan olishni anglatadi.

Shunday qilib, G. Geyning qarashlari ko‘p madaniyatli ta’limning nazariy asoslarini mustahkamlash bilan birga, amaliyotda o‘qituvchilarning madaniy moslashuvchanlik va etnik xilma-xillikka nisbatan ochiqlik kompetensiyalarini rivojlantirish zarurligini ham ko‘rsatib beradi [G. Gay. 2018].

B. Karimov ko‘p madaniyatli ta’limning dolzarbligi haqida shunday deydi – “Bugungi O‘zbekistonda millatlararo totuvlikni ta’minlashda ta’lim tizimi asosiy ijtimoiy institut sifatida katta mas’uliyatni zimmasiga olmoqda” [B.Karimov.2022].

UNESCO hisobotida: “Ko‘p madaniyatli ta’lim – bu jamiyatda tinchlik, bag‘rikenglik va ijtimoiy birdamlikni ta’minlashning eng muhim vositasi” deb ta’kidlangan.

OECDning quyidagi “Education 2030” dasturida esa ta’limning asosiy maqsadlaridan biri sifatida madaniyatlararo kompetensiya va global fuqarolikni shakllantirish belgilangan.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham barcha millat vakillari uchun teng huquqlilik kafolatlangan. Ta’lim to‘g‘risidagi Qonun va maktabgacha hamda umumiy ta’lim konsepsiyalarida ko‘p madaniyatli muhitda tarbiya masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Ko‘p madaniyatli ta’limning asosiy pedagogik tamoyillari:

- barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyat yaratish;
- turli madaniyatlarni tan olish va hurmat qilish;
- millatlararo bag‘rikenglikni shakllantirish;
- hamkorlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish.

Globalizatsiya va axborot asrida ta’lim jarayonining asosiy vazifalaridan biri – ko‘p madaniyatli muhitda yoshlarni tarbiyalash, ularda bag‘rikenglik, madaniyatlararo muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishdir. Shu nuqtai nazardan, innovatsion pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonida samaradorlikni oshirish, etnik xilma-xillikni ijobiy

qadriyat sifatida qabul qilish va har bir o'quvchi shaxsining rivojlanishiga sharoit yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik texnologiya - bu o'quv jarayonini zamonaviy tashkil etish tizimi bo'lib, u ta'limning zaruriy sifatini ta'minlaydi va jadallashgan ilmiy-texnik taraqqiyot talablariga javob beradigan, ta'lim shakllarini takomillashtirish vazifasini ko'zlagan o'qitish jarayonlarini texnika va inson omillarida, ularning birgalikdagi harakatlari vositasida yaratish, tadbqiq etishning izchil metodidir. Ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish davr talabi bo'lib hisoblanadi

Innovatsion texnologiyalar – bu ta'lim jarayoniga ilg'or metodlar, raqamli vositalar, interaktiv yondashuvlarni joriy etish orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishdir. Ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

Hozirgi davrda pedagogik amaliyotda turli xil innovatsion texnologiyalar qo'llanilmoqda. Ularning ko'p madaniyatli ta'limdagi roli alohida ahamiyatga ega.

1. Interaktiv metodlar

Interaktiv metodlar o'quvchilarni faol fikrlashga, hamkorlikda ishlashga va bir-birini tinglashga o'rgatadi. Masalan:

- “Aqliy hujum” — turli millat vakillari o'rtasida erkin fikr almashuvini ta'minlaydi.
- “Akvarium” — kichik guruhlarda muhokama qilish orqali bir-birining madaniy qarashlarini tushunishga yordam beradi.
- “Rol o'ynash” — milliy qadriyatlarni ifodalovchi sahna ko'rinishlari orqali bag'rikenglikni rivojlantiradi.

2. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)

AKT ta'lim jarayonini boyitish, turli madaniyatlar haqidagi bilimlarni kengaytirish imkonini beradi. Masalan, multimedia taqdimotlari, virtual sayohatlar, onlayn muloqot platformalari ko'p madaniyatli muhitni yanada interfaol qiladi. UNESCO (2005) “Information and Communication Technologies in Multicultural Education” hisobotida AKTni madaniyatlararo ta'limning ajralmas qismi sifatida baholagan, chunki ular turli millat vakillarini yagona ta'lim maydonida birlashtiradi.

3. O'yin texnologiyalari

Madaniyatlararo muloqotda didaktik va syujetli o'yinlar muhim ahamiyatga ega. Turli milliy urf-odatlar asosida tashkil etilgan o'yinlar bolalarda ijobiy psixologik muhit yaratadi. Imkoniyatlari:

Motivatsiya – o'quvchilarda o'qishga qiziqish ortadi.

Kommunikativ ko'nikmalar – turli madaniyat vakillari bilan muloqot qilish osonlashadi.

Madaniyatlararo sezgirlik – o‘yin jarayonida milliy urf-odat va qadriyatlar o‘rganiladi.

Jamoaviy ishlash – hamkorlik asosida ishlashga o‘rgatadi

4. STEAM yondashuvi

STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirib, hamkorlikda ishlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. “San‘at” komponenti turli millatlarning madaniy merosini o‘rganishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Ko‘p madaniyatli muhitda STEAMning imkoniyatlari

Madaniyatlararo integratsiya – turli xalqlarning ilmiy va san‘at yutuqlarini birlashtiradi.

Ijodkorlik va innovatsion tafakkur – o‘quvchilar turli madaniy kontekstlarda ijodiy yechimlar topadilar.

Hamkorlik va jamoaviy ishlash – turli millat vakillari birgalikda loyiha asosida ishlashga o‘rganadilar.

Tolerantlikni rivojlantirish – san‘at va fan uyg‘unligi orqali xalqlar madaniyatiga hurmat shakllanadi.

Xulosa. Ko‘p madaniyatli muhitda ta‘lim berish jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash – bu nafaqat o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi, balki jamiyatda bag‘rikenglik, madaniyatlararo hamkorlik va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bois, pedagoglarning zamonaviy texnologiyalarni egallashi va ularni turli madaniy muhitlarda moslashuvchan qo‘llay olishi bugungi kunda dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Banks J.A. Multicultural Education: Issues and Perspectives. – New York: Wiley, 2019.
2. OECD. The Future of Education and Skills: Education 2030. – Paris: OECD Publishing, 2020.
3. UNESCO. Global Education Monitoring Report. – Paris, 2021.
4. Abduqodirov A. Ta‘limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Karimov B. Innovatsion ta‘lim texnologiyalari va ularning samaradorligi. – Toshkent: Innovatsiya, 2022.
6. Gay, G. Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, and Practice. – New York: Teachers College Press, 2018.